

Sygn. akt I ACa 149/16

I ACz 179/16

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 21 czerwca 2016 r.

Sąd Apelacyjny w Białymstoku I Wydział Cywilny

w składzie:

Przewodniczący	:	SSA Krzysztof Chojnowski
Sędziowie	:	SA Elżbieta Bieńkowska SA Elżbieta Kuczyńska (spr.)
Protokolant	:	Anna Bogusławska

po rozpoznaniu w dniu 10 czerwca 2016 r. w Białymstoku

na rozprawie

sprawy z powództwa **A. P. (1) i T. A.**

przeciwko **Skarbowi Państwa - (...)**

o zapłatę

na skutek apelacji powodów

od wyroku Sądu Okręgowego w Białymstoku

z dnia 4 grudnia 2015 r. sygn. akt I C 1050/14

oraz zażalenia pozwanego na postanowienie Sądu Okręgowego w Białymstoku zawarte w wyroku z dnia 4 grudnia 2015 r., sygn. akt I C 1050/14

I. oddala apelację powodów i zażalenie pozwanego;

II. zasądza od powodów T. A. i A. P. (1) na rzecz Prokuratorii Generalnej Skarbu Państwa kwoty po 2 700 (dwa tysiące siedemset) złotych tytułem zwrotu kosztów procesu instancji odwoławczej.

(...)

UZASADNIENIE

Powodowie T. A. i A. P. (1) wnosili o zasądzenie od pozwanego Skarbu Państwa – (...) na rzecz każdego z powodów kwot po 80 000 zł wraz z ustawowymi odsetkami tytułem odszkodowania za utratę nieruchomości oraz wynagrodzenia

za bezumowne korzystanie, zwrotu pożytków i utraconych korzyści w zakresie 1/3 udziału w gospodarstwie nr (...) położonym we wsi Ś. – działek nr (...) o pow. 6,06 ha i udziału 1/76 we wspólnocie leśnej o pow. 105,43 ha. W uzasadnieniu wskazali, że decyzją Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z 6 sierpnia 2013 r. stwierdzono nieważność decyzji Naczelnika Gminy G. z 20 września 1989 r. o przejęciu w zamian za emeryturę gospodarstwa rolnego należącego do A. i R. P., w skład którego wchodził udział 1/3 we współwłasności w/w działek i udział 1/76 we wspólnocie leśnej. Wydanie wadliwej decyzji skutkowało tym, że nieruchomości nie weszły do spadku po A. i R. P., wobec czego powodowie, jako ich spadkobiercy uprawnieni są do dochodzenia odszkodowania. Powodowie wzywali pozwanego do zapłaty odszkodowania, jednak pozwany skierował ich na drogę sądową.

Pozwany Skarb Państwa – Starosta Powiatu B., zastępowany przez Prokuratorię Generalną Skarbu Państwa wniósł o oddalenie powództwa wywodząc, że powodowie nie wykazali szkody oraz związku przyczynowego pomiędzy wadliwą decyzją a hipotetyczną szkodą. Podnosił również, że poprzednicy prawni powodów w zamian za przejęte gospodarstwo otrzymywali świadczenia z systemu ubezpieczeń społecznych. Wskazywał, że zgodnie z obowiązującym w dacie wydania decyzji stanem prawnym, przekazaniu w zamian za emeryturę podlegały wszystkie gospodarstwa rolne rolnika i jego małżonka, a wadliwość decyzji nie wynikała z jej merytorycznej treści, a formalnych uchybień w postaci braku podpisu A. P. (2). Zdaniem pozwanego, gdyby organ wydający decyzję zwrócił się do A. P. (2), to ten z pewnością podpisałby wniosek. Pozwany wskazywał również, że w obowiązującym stanie prawnym nie znajduje uzasadnienia żądanie zwrotu utraconych korzyści i pożytków.

Wyrokiem z dnia 4 grudnia 2015 r. Sąd Okręgowy w Białymstoku oddalił powództwo i odstąpił od obciążania powodów kosztami procesu.

Sąd ten ustalił, że decyzją z 24.11.1988 r. Naczelnik Gminy G. działając na podstawie przepisów ustawy z 14.12.1982 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników i członków ich rodzin przejął na własność Skarbu Państwa gospodarstwo (...) składające się z działek o nr. geod.: (...) położone we wsi Ś., udział we wspólnocie gruntowej wsi o pow. 105,43 ha oraz działkę nr (...) we wsi Z.. Spod przejęcia wyłączono udział 6/8 w prawie własności działki (...). Następnie decyzją z 28.12.1988 r. A. i R. P. przyznano emeryturę rolniczą – od uprawomocnienia się decyzji Naczelnika, w kwocie 17 520 zł, powiększoną o 2 500 zł z tytułu przekazania gospodarstwa na rzecz Skarbu Państwa.

Kolejną decyzją, z 20.09.1989 r., Naczelnik Gminy G. przejął na rzecz Skarbu Państwa gospodarstwo nieobjęte poprzednią decyzją – udział wynoszący 1/3 w gospodarstwie nr (...) położonym we wsi Ś. (działki nr (...) o pow. 6,06 ha), a nadto udział 6/8 we własności działki nr (...) oraz udział 1/76 we wspólnocie leśnej o pow. 105,43 ha. Wydanie tej decyzji nie wpłynęło na wysokość świadczeń emerytalnych, ponieważ zwiększenie z tego tytułu wynosiło maksymalnie 2 500 zł.

Z ustaleń Sądu pierwszej instancji wynika, że małżonkowie otrzymywali emeryturę – stopniowo waloryzowaną – aż do swojej śmierci tj. A. P. (3) do(...), a R. P. do (...). Spadkobiercami A. P. (3) są żona R. i troje dzieci, a R. P., dwie córki i wnuk – zstępny zmarłego przed spadkodawczynią ((...)) syna G.. Powodowie są spadkobiercami małżonków P. (córka i wnuk) i ich udziały w spadku ostatecznie wynoszą po 1/3.

Jak ustalił Sąd Okręgowy, decyzją z 12.04.2013 r. Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi stwierdził nieważność decyzji naczelnika Gminy G. z 20.09.1989 r. w części dotyczącej udziału wynoszącego 6/8 części w prawie własności działki nr (...). Następnie, decyzją z 06.08.2013 r. Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi uchylił w/w decyzję i stwierdził nieważność decyzji z 20.09.1989 r. w całości. W uzasadnieniu wskazano, że przyczynami uznania, że decyzja Naczelnika Gminy G. została wydana z rażącym naruszeniem prawa skutkującym stwierdzenie nieważności było stwierdzenie, że zgodę na przejęcie gospodarstwa uprzednio nieujawnionego wyraziła tylko R. P., nadto, zgoda R. P. nie dotyczyła udziału 6/8 w działce nr (...) oraz udziału 1/76 we wspólnocie gruntowej o pow. 105,43 ha.

Sąd pierwszej instancji ustalił, że na skutek ostatnio wymienionej decyzji Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi Starosta Powiatu B. decyzją z 10.02.2014 r. dokonał aktualizacji operatu ewidencji w odniesieniu do działki nr (...) i obecnie spadkobiercy małżonków P. i Skarb Państwa figurują w ewidencji jako współwłaściciele po 1/4. Starosta odmówił aktualizacji w zakresie działek nr (...) (ud. 1/3) i udziału 1/76 we wspólnocie – ponieważ działki te zostały

objęte zostały postępowaniem scaleniowym, zakończonym decyzją zatwierdzającą projekt scalenia z 14.11.1989 r. i nastąpiła zmiana stosunków własnościowych. Powodowie wnioskiem z 5.03.2014 r. żądali od Starosty Powiatu B. odszkodowania za bezprawne zbycie udziału w w/w działkach i we wspólnocie gruntowej.

Sąd Okręgowy w oparciu o dowód z opinii biegłego z zakresu szacowania nieruchomości M. S. ustalił, że wartość rynkowa spornych nieruchomości na datę 1989 r. wynosiła 36 784 zł, a w 2015 r. – 48 809 zł. Wartość czynszu dzierżawnego za rok – 200 zł, wartość dopłat unijnych w l. 2004 – 2014 – 1 462 zł na rok.

W tak ustalonym stanie faktycznym Sąd, powołując się na uchwałę 7 sędziów Sądu Najwyższego z 31.03.2011 r., sygn. akt III CZP 112/10 – zasadę prawną, wskazał, że podstawą prawną żądania powodów jest art. 160 k.p.a., który stosuje się do oceny roszczeń o naprawienie szkody wyrządzonej ostateczną decyzją administracyjną wydaną przed 01.09.2004 r., której nieważność lub wydanie z naruszeniem art. 156 § 1 k.p.a. stwierdzono po tej dacie. Przyjął, że powołana przez powodów decyzja Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z 06.08.2013 r. stanowi prejudykat w sprawie odszkodowawczej. Wywiódł, że oprócz powołania się na prejudykat konieczne jest wykazanie pozostałych przesłanek odpowiedzialności odszkodowawczej – wynikających z Kodeksu cywilnego – szkody i istnienia normalnego związku przyczynowego między wadliwą decyzją a dochodzoną szkodą. Sąd wskazał, że rzeczywista szkoda, o której mowa w art. 160 § 1 k.p.a. oznacza tylko straty w rozumieniu art. 361 § 2 k.c. i nie obejmuje utraconych korzyści. Nadto podkreślił, że powodom, jako następcom prawnym zmarłych właścicieli przysługuje tylko takie żądanie (odszkodowanie), które przysługiwałoby tym ostatnim.

Rozważając przesłanki odpowiedzialności Sąd przypomniał, że przejęcie gospodarstwa rolnego małżonków P. nastąpiło na podstawie art. 51 ustawy z 14.12.1982 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników indywidualnych i członków ich rodzin oraz, że o stwierdzeniu wadliwości ostatecznej decyzji tj. z 20.09.1989 r. przesądziło to, że wniosek o przejęcie dodatkowego gospodarstwa podpisała tylko R. P., która ponadto nie wyraziła zgody odnośnie przejęcia udziału 6/8 w działce nr (...). Organ nadzorczy nie wykazał natomiast, by nie były spełnione przesłanki przejęcia gospodarstwa albo, by zaistniały inne błędy w postępowaniu. W tych okolicznościach, zdaniem Sądu Okręgowego działanie organu było zgodne z wolą małżonków P. i w ich interesie, którzy – wobec swego wieku, złego stanu zdrowia i braku następców – złożyli wniosek o przejęcie ich gospodarstwa w zamian za emeryturę, znali konsekwencje wynikające z przekazania gospodarstwa i na nie się godzili. W ocenie Sadu, nieobjęcie pierwszą decyzją wszystkich nieruchomości wynikało z niewiedzy małżonków P., a nie z chęci zatajenia faktu ich posiadania, a wadliwości postępowania zakończonego unieważnioną decyzją miały jedynie formalny charakter i mimo nich osiągnięto efekt zgodny z wolą wnioskodawców. Stąd – zdaniem Sądu pierwszej instancji – uzasadniony jest wniosek, że małżonkowie P. nie ponieśli szkody, bowiem przejęcie gospodarstwa na rzecz Skarbu Państwa było konsekwencją postępowania wszczętego zgodnie z ich wolą i w ich interesie. Małżonkowie P. nie zaskarżyli tej decyzji godząc się z jej postanowieniami, nie zgłaszali nigdy żadnych zastrzeżeń, nie czuli się pokrzywdzeni. Gdyby nie wydano tej decyzji, to małżonkowie P. byłiby wprawdzie nadal właścicielami tych nieruchomości, ale nie mieliby prawa do otrzymywania świadczeń emerytalnych. Porównując wartość przejętego gospodarstwa rolnego i wartość uzyskanych świadczeń – uzyskali kwotę znacznie przewyższającą wartość przejętych nieruchomości (tj. w momencie przekazania 1 589 300 zł, a objętego pierwszą decyzją – 1 515 733 zł), co świadczy o braku szkody. Sąd wywiódł, że stwierdzone uchybienia formalne determinują brak adekwatnego związku przyczynowego.

Apelację od tego wyroku – w pkt I oddalającym powództwo – wnieśli powodowie zarzucając:

1) sprzeczność istotnych ustaleń Sądu z treścią zebranego materiału dowodowego wskutek naruszenia przepisu postępowania, które miało wpływ na wynik sprawy, a mianowicie art. 233 k.p.c. poprzez dokonanie nietrafnej oceny dowodów i wadliwe przyjęcie, że pomimo braku w aktach sprawy właściwie sformułowanego i podpisanego wniosku (zgody na zmianę decyzji), w przedmiocie zmiany decyzji z dnia 20 września 1989 r. przebieg postępowania wskazuje, że w efekcie osiągnięto rezultat zgodny z wolą wnioskodawców (skoro wniosek nie został złożony, to tamowało wydanie decyzji zmieniającej);

2) naruszenie przepisów prawa procesowego, art. 231 k.p.c., poprzez zupełnie dowolne przyjęcie, że przebieg postępowania w przedmiocie zmiany decyzji z dnia 24 listopada 1988 r., jak i całe postępowanie w przedmiocie przejęcia wskazuje, że osiągnięto rezultat zgodny z wolą wnioskodawców, pomimo braku jakichkolwiek środków dowodowych potwierdzających fakt, iż gdyby małżonkowie R. i A. P. (3) znali prawdziwy stan swego posiadania zainicjowaliby właściwe postępowanie, w sytuacji, gdy z innych ustalonych faktów tj. braku w aktach sprawy właściwie sformułowanego wniosku wyrażającego zgodę na zmianę decyzji pierwotnej, należy domniemywać, iż wspólna wola wnioskodawców była sprzeczna z ustaleniami Naczelnika Gminy G., co więcej, gdyby małżonkowie na dzień 28 marca 1988 r. znali prawdziwy stan swego majątku zapewne nie zainicjowaliby postępowania zakończonego decyzją z 24 listopada 1988 r.;

3) błąd w ustaleniach faktycznych przez przyjęcie, że:

a) działanie Naczelnika Gminy G. było zgodne z wolą i interesem małż. P., którzy złożyli wniosek o przejęcie gospodarstw rolnych będących ich własnością według ich najlepszej wiedzy na dzień 28 marca 1988 r. (dzień złożenia wniosku), w sytuacji, gdy z materiału dowodowego, głównie z faktu braku podpisu A. P. (3) pod wnioskiem o przejęcie dodatkowego gospodarstwa, jak również po części z faktu niewyrażenia przez R. P. zgody m.in. na przejęcie udziału 6/8 w działce nr (...) wynika, że gdyby na dzień 28 marca 1988 r. małż. P. posiadali dokładną wiedzę o tym, że są właścicielami dodatkowego gospodarstwa, nie złożyliby wniosku o przejęcie, co było warunkiem koniecznym do prowadzenia właściwego postępowania,

b) R. P. nie zgodziła się na przejęcie tylko i wyłącznie udziału 6/8 w działce nr (...), w sytuacji, gdy z jej notatki z 6 września 1989 r. wynika, iż nie wyraziła również zgody na przejęcie udziału wynoszącego 1/76 we wspólnocie leśnej o pow. 105,43 ha,

c) w konsekwencji wydania wadliwej decyzji Naczelnika Gminy G. z 20 września 1989 r. małżonkowie P. nie ponieśli szkody, podczas gdy fakt pobierania przez nich kwoty dodatku do emerytury po pierwszym przejęciu, wskazuje że nawet gdyby małżonkowie do śmierci byli nieświadomi posiadania dodatkowego gospodarstwa, pobieraliby emeryturę w tej samej wysokości, zachowując sporne nieruchomości z którymi wiąże się wysokość poniesionej szkody,

d) jeśli nie doszłoby do wydania decyzji o przejęciu gospodarstwa, małżonkowie P. nie mieliby prawa do otrzymywania świadczeń emerytalnych w odpowiednio wyższym zakresie, podczas gdy okoliczności sprawy wskazują, że decyzja zmieniająca na mocy której przejęto dodatkowe gospodarstwo nie miała żadnego wpływu na wysokość świadczeń emerytalnych ani na samo prawo do nich;

4) naruszenie prawa materialnego tj. art. 379 § 1 k.c. poprzez nieuwzględnienie okoliczności, iż wierzytelności stron przysługują im zgodnie z udziałami w spadku stwierdzonymi prawomocnym postanowieniem Sądu Rejonowego w Białymstoku sygn. akt II Ns 3035/11.

Podnosząc powyższe zarzuty powodowie wnosili o zmianę zaskarżonego wyroku poprzez zasądzenie od pozwanego na rzecz powodów w pełnym zakresie kwoty objętej żądaniem ewentualnie o uchylenie wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania sądowi pierwszej instancji. Wnosili również o zasądzenie od pozwanego na rzecz powodów kosztów zastępstwa procesowego za pierwszą instancję według złożonego spisu kosztów oraz za drugą instancję według norm prawem przepisanych.

Pozwany w odpowiedzi na apelację wnosił o jej oddalenie w całości i o zasądzenie od powodów solidarnie na rzecz pozwanego zwrotu kosztów zastępstwa procesowego.

Pismem z 2 czerwca 2016 r. powodowie, powołując się na przepis art. 383 k.p.c. rozszerzyli powództwo domagając się uwzględnienia przy ustalaniu kwoty należnego odszkodowania „wysokości 1/3 udziału działki o nr (...) o polu pow. 1,02 ha, położonej w obrębie ewidencji Z.” oraz wnosili o dopuszczenie dowodu z uzupełniającej opinii biegłego z zakresu szacowania nieruchomości na okoliczność oszacowania wartości w/w działki nr (...) (k. 485 i nast.).

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje:

Apelacja nie jest zasadna.

Na wstępie należy stwierdzić, że bezskuteczne było rozszerzenie powództwa na etapie postępowania apelacyjnego o żądanie zasądzenia odszkodowania obejmującego także wartość udziału 1/3 działki o nr (...) i pow. 1,02 ha położonej w obrębie ewidencji Z.. W istocie, wbrew zakazowi wynikającemu z przepisu art. 383 k.p.c., powodowie wystąpili z nowym roszczeniem nie mieszczącym się w granicach stanu faktycznego i prawnego powództwa, o którym orzekł Sąd Okręgowy zaskarżonym wyrokiem. Wadliwa decyzja Naczelnika Gminy w G., na którą powołali się powodowie w uzasadnieniu pozwu, nie obejmowała opisanej nieruchomości. Nie został spełniony żaden z warunków opisanych w zdaniu drugim przepisu art. 383 k.p.c. uzasadniający odstępstwo od zasady niedopuszczalności zmiany przedmiotowej powództwa w postępowaniu apelacyjnym.

Tym samym nie było również potrzeby przeprowadzania dowodu zawnioskowanego w piśmie z 6 czerwca 2016 r., bowiem nie dotyczył on okoliczności mających dla rozstrzygnięcia sprawy istotne znaczenie.

Pomimo sformułowania przez powodów zarzutu naruszenia art. 233 § 1 k.p.c., art. 231 k.p.c. i zarzucenia błędu w ustaleniach faktycznych oraz poczynienia ustaleń sprzecznych z materiałem dowodowym wyartykułowane zarzuty w gruncie rzeczy nie podważają oceny dowodów i ustaleń faktycznych Sądu pierwszej instancji lecz wprowadzają do stanu faktycznego własne elementy, nie znajdujące oparcia w dowodach i zmierzają do zakwestionowania wniosków i oceny prawnej wyrażonej przez Sąd Okręgowy. Ustalenia faktyczne Sądu pierwszej instancji znajdują należyte oparcie w materiale sprawy. Jedyne co można im zarzucić to brak dostatecznej szczegółowości, co może mieć znaczenie przy wyrażeniu oceny prawnej stanu faktycznego. Porządkując i uzupełniając stan faktyczny sprawy Sąd Apelacyjny uwzględniając cały materiał zgromadzony przed Sądem pierwszej ustalił, co następuje:

R. i A. P. (3) w 1988 r. byli właścicielami gospodarstwa rolnego zarejestrowanego w rejestrze gruntów pod poz. 43 i poz. (...) we wsi Ś. w skład którego wchodziły następujące nieruchomości: nr (...) – o pow. 5,61 ha (akt własności ziemi (...) z dnia 17.06.1974 r.) i udział 6/8 w działce nr (...) o pow. 0,27 ha (akt własności ziemi (...) z dnia 17 czerwca 1974 r.). Nadto, z gospodarstwem tym związany był udział (...) we wspólnocie gruntowej wsi Ś. o pow. 105,43 ha. Małżonkowie P. byli również ujawnieni w rejestrze gruntów jako właściciele nieruchomości leśnej w obrębie wsi Z. o nr (...) i pow. 1,14 ha (poz. rej. (...)). W akcie własności ziemi (...) z dnia 17.06.1974 r. działka leśna o tożsamej powierzchni oznaczona była w ewidencji gruntów Ś. - las nr (...). Pod poz. rej.(...) w obrębie Ś. R. P. była ujawniona jako właścicielka działki nr (...) o pow. 0,82 ha (wypis z rejestru gruntów i akty własności ziemi w skoroszycie Urzędu Gminy G. – k. 60 – 62).

R. P. nabyła w drodze spadkobrania po swojej matce D. K. udział wynoszący 1/3 w gospodarstwie rolnym położonym w Ś.. Obejmowało ono działki o nr (...) – pow. 4,73 ha, nr (...) – pow. 0,82 ha, nr (...) – pow. 1,33 ha, nr (...) – pow. 1.02 ha oraz udział 1/2 w działce siedliskowej oznaczonej nr (...) o pow. 0,18 ha. Na mocy postanowienia sądowego z 18 lutego 1976 r. wydanego przez Sąd Rejonowy w Białymstoku w sprawie Ns. 1898/75 o zniesienie współwłasności i dział spadku R. P. uzyskała na wyłączną własność działkę nr (...) o pow. 0,82 ha, M. i A. małżonkowie K. otrzymali działkę siedliskową nr (...), a co do pozostałych działek tj. nr (...) dokonano ich działu przez sprzedaż w drodze licytacji. Mimo upływu czasu sprzedaż licytacyjna nie została jednak przeprowadzona.

Decyzją z 19 września 1979 r. Nr (...) Naczelnik Gminy w G. przejął na własność Skarbu Państwa w trybie przepisów o gospodarstwach opuszczonych gospodarstwo rolne o obszarze 7,08 ha położone w Ś. składające się z działek nr (...) (poprzednio 46). Na skutek odwołania R. P. decyzja ta została uchylona w całości przez Wojewodę B. (k. 403).

Działka nr (...) do 1975 r. była użytkowana przez Kółko Rolnicze, a od 1975 r. pozostawała w użytkowaniu (...) w Z. (k. 406 i nast.). W kwietniu 1982 r. R. P. wniosła podanie do Wojewódzkiego Komisarza Wojskowego w B. o spowodowanie wydania spadkobiercom działek nr (...) o pow. 7,08 ha we wsi Ś. przez bezprawnych użytkowników (...) i (...) oraz nakazanie tym użytkownikom, by działki kupili od spadkobierców po cenach roku 1982. W jej uzasadnieniu

wskazywała, że po uchyleniu decyzji (...) nadal użytkują grunty; nadto wskazywała, że takie załatwienie sprawy umożliwi spadkobiercom po D. K. uzyskanie renty.

W dniu 28 marca 1988 r. małżonkowie P. wnieśli do Urzędu Gminy wniosek o przejęcie przez Państwo ich gospodarstwa rolnego w zamian za rentę, podając że prowadzą je tylko we dwoje i dalej ze względu na stan zdrowia nie są „w siłach” pracować na roli. Wskazywali, że jesienią 1988 r. nie będą już obsiewać pól. Prosilili o pozostawienie im domu i zabudowań gospodarczych. Ich córki i syn złożyli oświadczenia, że zrzekają się praw do gospodarstwa ojca, który zdaje je w zamian za rentę.

W protokole spisany 03.09.1988 r. w sprawie ustalenia warunków przy przekazywaniu gospodarstwa rolnego odnotowano, że A. P. (3) prosi o wyłączenie spod przejścia na własność Państwa budynków wraz z działką gruntu pod budynkami (udz. 6/8 w działce (...) o pow. 0,27 ha) oraz o wydzielenie z działki nr (...) o pow. 1,87 ha obszaru gruntu w wielkości 10% przekazywanych gruntów, nie więcej niż 0,30 ha do dożywotniego użytkowania z tytułu przekazania nieruchomości Państwu. Działka taka o obszarze 0,30 ha została wydzielona z działki nr (...) i otrzymała nr (...) (k. 25 akt Gminy). Decyzja z 24 listopada 1988 r. została wydana na podstawie art. 51 i 59 ust. 3 ustawy z 14.12.1982 r. i na jej mocy przejęto na Skarb Państwa działki ujawnione w rejestrze gruntów pod poz. (...) o nr (...), pod poz. (...) o nr (...), udział we wspólnocie gruntowej wsi (...) z pow. ogólnej 105,43 ha i na terenie wsi Z. pod poz. (...) działkę nr (...) o pow. 1,14 ha. Spod przejęcia wyłączono udział 6/8 w działce zabudowanej o nr (...) oraz ustalono do dożywotniego użytkowania małżonkom działkę o pow. 0,30 ha, oznaczoną nr (...) po wydzieleniu z działki (...).

Decyzją z 28.12.1988 r. A. i R. P. przyznano emeryturę rolniczą – od uprawomocnienia się decyzji Naczelnika Gminy G. – w kwocie 17 520 zł, powiększoną o 2 500 zł z tyt. przekazania gospodarstwa na rzecz Skarbu Państwa.

W toku prac scaleniowych gruntów wsi Ś. ujawniono, że w rejestrze gruntów pod poz. rej. (...) małżonkowie P. figurują, jako współwłaściciele w 6/8 działki nr (...) o pow. 0,27 ha oraz udziałowcy z udziałem 1/76 we wspólnocie gruntowej i leśnej o pow. 105,43 ha, a pod poz. rej. (...) R. P. figuruje, jako współwłaścicielka udziału 1/3 nieruchomości składającej się z działek nr (...) (wypisy z rejestru gruntów w aktach Naczelnika Gminy G. – k. 10-12).

W dniu 06.09.1989 r. została sporządzona notatka służbowa, podpisana przez R. P., w której wyraziła ona zgodę na przekazanie Państwu udziału 1/3 gospodarstwa pod poz. (...), które nie zostało ujawnione w trakcie przekazywania gospodarstwa (...) za rentę. W następstwie tego została wydana decyzja z 20.09.1989 r. zmieniająca decyzję z 24 listopada 1988 r., w której powołując się na przepis art. 51 i 59 ust. 3 ustawy z 14.12.1982 r. przejęto dodatkowo na rzecz Skarbu Państwa w zamian za emeryturę udział R. P. 1/3 w gospodarstwie nr (...) położonym w Ś. w działkach nr (...) o pow. 6,06 ha, a nadto pod poz. (...) – udział 6/8 w działce nr (...) z pow. 0,27 ha oraz udział 1/76 we wspólnocie leśnej o pow. 105,43 ha. Decyzja ta została doręczona R. P. w dniu 27.09.1989 r.

Wskutek wniosku powodów decyzją z 06.08.2013 r. Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi stwierdził ostatecznie nieważność decyzji Naczelnika Gminy w G. z dnia z 20.09.1989 r. wskazując, że zmiana ostatecznej decyzji na podstawie art. 155 k.p.a. bez wymaganej zgody strony – w tym przypadku A. P. (3) oznacza jej wydanie z rażącym naruszeniem prawa. Podkreślono również brak zgody obojga małżonków na przejęcie udziału 2/8 w działce nr (...) i na przejęcie udziału 1/76 we wspólnocie gruntowej i leśnej. Wskazano, że we wniosku o przejęcie przez Państwo gospodarstwa rolnego przekazujący skorzystali z przysługującego im na podstawie art. 57 ust. 1 ustawy z 14.12.1982 r. prawa wyłączenia z przekazania działki gruntu na której wzniesione są budynki mieszkalne i gospodarcze.

Jest bezsporne, że na skutek ostatnio wymienionej decyzji Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi Starosta Powiatu B. decyzją z 10.02.2014 r. dokonał aktualizacji operatu ewidencji w odniesieniu do działki nr (...) i obecnie spadkobiercy małżonków P. i Skarb Państwa figurują w ewidencji, jako współwłaściciele po 1/4. Starosta odmówił aktualizacji w zakresie działek nr (...) (udziału 1/3) i udziału 1/76 we wspólnocie – ponieważ działki te zostały objęte postępowaniem scaleniowym, zakończonym decyzją zatwierdzającą projekt scalenia z 14.11.1989 r. i nastąpiła zmiana stosunków własnościowych.

Przechodząc do oceny prawnej Sąd Apelacyjny miał na względzie, że w pozwie powodowie powołując się na nieważność decyzji z 20.09.1989 r. dochodzili odszkodowania w kwotach po 80 000 zł za utratę nieruchomości oraz wynagrodzenia za bezumowne korzystanie, zwrot pożytków i utraconych korzyści w zakresie udziału 1/3 w gospodarstwie nr (...) położonym we wsi Ś. obejmującym działki nr (...) o pow. 6,06 ha oraz udziału 1/76 we wspólnocie leśnej o pow. 105,43 ha.

Przy tak określonych ramach faktycznych powództwa zasadnicze wnioski, które Sąd Okręgowy wywiódł były prawidłowe. Prawidłowo uznał Sąd pierwszej instancji, że oprócz powołania się na prejudykat w postaci ostatecznej decyzji Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi stwierdzającej nieważność decyzji z 20.09.1989 r. powodowie winni byli wykazać pozostałe przesłanki odpowiedzialności odszkodowawczej Skarbu Państwa, czyli szkodę i normalny, adekwatny związek przyczynowy pomiędzy szkodą a zdarzeniem ją powodującym (decyzją z 20.09.1989 r.). Słusznie też wskazał Sąd Okręgowy powołując się na uchwałę 7 sędziów Sądu Najwyższego z 31.03.2011 r. sygn. akt III CZP 112/10 – zasadę prawną, że do oceny roszczeń o naprawienie szkody wyrządzonej ostateczną decyzją administracyjną wydaną przed 01.09.2004 r., której nieważność lub wydanie z naruszeniem art. 156 § 1 k.p.a. stwierdzono po tej dacie nadal stosuje się art. 160 k.p.a. W konsekwencji prawidłowym jest też jego stanowisko, że powodowie mogą dochodzić tylko rzeczywistej szkody, a rzeczywista szkoda, o której mowa w art. 160 § 1 k.p.a. oznacza tylko straty w rozumieniu art. 361 § 2 k.c. (*damnum emergens*) i nie obejmuje korzyści, które poszkodowany mógłby osiągnąć, gdyby mu szkody nie wyrządzono (*lucrum cessans*). Oznacza to, że powodowie mogą dochodzić równowartości utraconych nieruchomości, a nie utraconych pożytków, korzyści, w tym wynagrodzenia za korzystanie z nieruchomości. Te bowiem mieszczą się w pojęciu *lucrum cessans*.

Zasadnie Sąd Okręgowy podkreślił, że powodom, jako następcom prawnym zmarłych właścicieli, których dotyczyła nieważna decyzja, przysługuje tylko takie odszkodowanie, które przysługiwałoby tym ostatnim. Na aprobatę zasługuje też końcowy wniosek tego Sądu, że roszczenie powodów jest niezasadne z uwagi na brak normalnego związku przyczynowego między zdarzeniem powodującym szkodę a ewentualną szkodą. Rozwijając argumentację w tym zakresie należy przypomnieć bowiem, że decyzja, której stwierdzono nieważność miała związek z przejściem – na wniosek A. i R. P. – gospodarstwa rolnego przez Państwo w zamian za emeryturę. Miała charakter zmieniający wcześniejszą decyzję wydaną na podstawie art. 51 ustawy z 14.12.1982 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników indywidualnych i członków ich rodzin (Dz.U. z 1982, nr 40, poz. 268 z późn. zm.). Przyczyną uznania, że została ona wydana z rażącym naruszeniem prawa było uznanie przez organ nadzorczy, że zmiana ostatecznej decyzji na podstawie art. 155 k.p.a. nastąpiła bez wymaganej zgody strony postępowania – w tym przypadku A. P. (3). W decyzji nadzorczej podkreślono również brak zgody – także R. P. – na przejście udziału 2/8 w działce nr (...) i na przejście udziału 1/76 we wspólnocie gruntowej i leśnej. Wskazano, że we wniosku o przejście przez Państwo gospodarstwa rolnego przekazujący skorzystali z przysługującego im na podstawie art. 57 ust. 1 ustawy z 14.12.1982 r. prawa wyłączenia z przekazania działki gruntu na której wzniesione są budynki mieszkalne i gospodarcze.

W tych okolicznościach dla stwierdzenia istnienia przesłanki normalnego związku przyczynowego pomiędzy wadliwą decyzją a dochodzoną szkodą (utratą udziału 1/3 we własności działek nr (...) o pow. 6.06 ha i udziału 1/76 we wspólnocie gruntowej i leśnej) konieczne jest przeprowadzenie oceny, o której mowa w art. 361 § 1 k.c., czy szkoda nastąpiłaby także wtedy, gdyby zapadła decyzja zgodna z prawem. Inaczej mówiąc należało zbadać, czy gdyby organ postępował zgodnie z prawem, to również doszłoby do wydania decyzji powodującej utratę w/w nieruchomości. Na pytanie to odpowiedź może być tylko pozytywna. Należy pamiętać, że wydana decyzja była konsekwencją złożonego przez oboje małżonków wniosku o przejście gospodarstwa w zamian za emeryturę. Zgodnie z obowiązującymi wówczas w tym względzie regulacjami tj. przepisami ustawy z 14.12.1982 r., w szczególności art. 51 - w wypadku braku następcy lub gdy następca nie spełniał warunków do przejścia gospodarstwa rolnego albo odmówił jego przejścia, to gospodarstwo rolne na wniosek rolnika przejmowało Państwo. Przepis art. 52 stanowił, że jeżeli rolnik lub jego małżonek są właścicielami lub posiadaczami kilku gospodarstw rolnych, przekazaniu podlegają wszystkie gospodarstwa. Jedyne przewidziane od tej reguły wyjątki były również uregulowane w ustawie. I tak art. 56 ust. 1 stanowił, że rolnik, który przekazał gospodarstwo rolne (...) wraz z budynkami, ma prawo do bezpłatnego korzystania z lokalu mieszkalnego i pomieszczeń gospodarskich w zakresie niezbędnym do zaspokajania swoich potrzeb i potrzeb

członków rodziny, ma prawo do użytkowania działki gruntu rolnego o powierzchni nie przekraczającej 10% obszaru przekazanego gospodarstwa, nie więcej jednak niż o powierzchni 0,3 ha oraz, że jeżeli prawo do emerytury lub renty przysługuje obojgu małżonkom, uprawnienia określone w ust. 1 i 2 przysługują im łącznie. Z kolei art. 57. ust.1 stanowił, że z gospodarstwa rolnego przekazanego Państwu rolnik może wyłączyć i zachować własność działki gruntu, na której wzniesione są budynki lub ich część, a także inwentarz żywy i martwy. Z własnością wyłączoną nieruchomości związana jest służebność gruntowa w zakresie niezbędnym do korzystania z tej nieruchomości. O wielkości działki, a także ustanowieniu służebności orzekał terenowy organ administracji państwowej stopnia podstawowego w drodze decyzji. Podobne regulacje obowiązywały w stanie prawnym w dacie wydania decyzji z 20.09.1989 r., z tym, że po nowelizacji i ujednoczeniu tekstu ustawy zawarte były w jej art. 52,53, 56 i 57.

Uwzględniając zatem, że wolą obojga małżonków wyraźnie wyartykułowaną we wniosku z 28 marca 1988 r. było uzyskanie emerytury w zamian za przekazanie Państwu gospodarstwa rolnego z wyłączeniem działki siedliskowej (tj. udziału 6/8 w działce (...)) i budynków należy stwierdzić, że realizując tę wolę małżonkowie nie mogli wyłączyć z przekazania jakichkolwiek innych gruntów poza siedliskiem, niezależnie od tego czy stanowiły one ich majątek wspólny, czy odrębny (obecnie osobisty). Ustawodawca ustanowił obowiązek przekazania przez rolnika wszystkich nieruchomości rolnych, jako wyjątek od tej reguły przewidując jedynie prawo rolnika do wyłączenia i zachowania działki gruntu, na której wzniesione są budynki lub ich część, bezpłatnego korzystania z lokalu mieszkalnego i pomieszczeń gospodarskich, jeżeli przekazał on gospodarstwo rolne z budynkami, oraz prawo do użytkowania działki gruntu rolnego o powierzchni nie przekraczającej 10% obszaru przekazanego gospodarstwa, nie więcej jednak niż o powierzchni 0,3 ha. Nieprzekazanie Państwu wszystkich nieruchomości rolnych miałyby ten skutek, że rolnik nie otrzymałby emerytury z Zakładu Ubezpieczeń Społecznych (art. 15 ust. 1 pkt 3 i ust. 5 ustawy), a w razie późniejszego ujawnienia tego faktu wypłata przyznanych świadczeń zostałaby wstrzymana.

Oceniając stan faktyczny należy również wskazać, że udział 1/3 we współwłasności działek nr (...) objętych wadliwą decyzją zmieniającą stanowił majątek odrębny R. P., jako bezspornie nabyty przez nią w drodze spadku po D. K.. Oznacza to, że do jego przekazania Państwu potrzebna była zgoda R. P. jako właścicielki, natomiast – przy uwzględnieniu faktu, że nieruchomości te nie były w faktycznym posiadaniu małżonków lecz władza nimi(...)faktycznie takiej zgody nie musiał wyrażać, ani nie mógł sprzeciwić się skutecznie ich przekazaniu. Należy zaznaczyć, iż powodowie błędnie wywodzą, że również jego zgoda była niezbędna jako współwłaściciela tych gruntów. Powtórzyć należy, że grunty te, stanowiły majątek odrębny R. P. (art. 33 pkt 2 k.r. i op. w obowiązującym wówczas brzmieniu), a R. P. taką zgodę wyraziła, co zostało odnotowane w podpisanej przez nią notatce.

Bez żadnego oparcia w materiale sprawy pozostaje twierdzenie skarżących, że gdyby małżonkowie P. na dzień 28.03.1988 r. znali prawdziwy stan swego majątku, to nie zainicjowałiby postępowania zakończonego decyzją z 24 listopada 1988 r. Nie można tracić z pola widzenia, że R. P. z pewnością wiedziała, że przysługuje jej prawo do udziału 1/3 we współwłasności tych nieruchomości skoro była uczestniczką postępowania o dział spadku w sprawie Ns.1898/75 Sądu Rejonowego w Białymstoku, a następnie była zaangażowana w sprawach związanych z tymi nieruchomościami i powoływała się na swoje prawa do nich jako spadkodawczyni. Nadto, z wniosku z dnia 28.03.1988 r. wynikała jednoznaczna motywacja i wola małżonków przekazania całego – poza zabudowaniami – gospodarstwa (...) w zamian za emeryturę i choć we wniosku tym nie opisano dokładnie stanu posiadanych przez małżonków nieruchomości, to nic nie wskazuje na to, że do pominięcia w decyzji z listopada 1988 r. udziału R. P. w spadkowym gospodarstwie rolnym doszło z innych przyczyn, niż z braku dostatecznej skrupulatności organu wydającego decyzję w sprawdzeniu stanu ich gospodarstwa wynikającego z ewidencji. Po części okoliczności pominięcia w decyzji z 1988 r. tych gruntów wyjaśnia pismo Urzędu Gminy w G. z 27.02.1990 r. skierowane do Zakładu Ubezpieczeń Społecznych zawierając prośbę o spowodowanie wznowienia wypłaty świadczeń rentowych (k. 1 akt Urzędu Gminy). Należy też wskazać, że wolę przekazania także tego spadkowego gospodarstwa w zamian za świadczenia z ubezpieczenia społecznego R. P. sygnalizowała już w piśmie z kwietnia 1982 r. do Wojewódzkiego Komisarza Wojskowego w B. (k. 411 – 412), w którym domagała się pomocy w odzyskaniu jego posiadania od (...) Z. i (...) Ś..

Nadto, należy wskazać, że gdy chodzi o udział we wspólnocie gruntowej/leśnej, to został on przekazany już decyzją wydaną w 1988 r. Choć w decyzji wyrażony był innym ułamkiem tj. (...), to po uproszczeniu i zaokrągleniu odpowiadał

on udziałowi 1/76. Brak jest dowodów na to, że małżonkom P. przysługiwał jeszcze inny udział w tej samej wspólności, niż objęty decyzją z 24.11.1988 r., a zwrócić należy uwagę, że zarówno wyrażony ułamkiem (...), jak i ułamkiem 1/76 w wypisach z rejestru gruntów widniał jednakowo pod nr. jednostki rejestr. (...) (k. 12 i k. 62 akt Urzędu Gminy). Realizacja prawa do emerytury wymagała przekazania również udziału we wspólności gruntowej, bowiem ustawa z 14 grudnia 1982 r. ściśle określała wyjątki od reguły określonej w art. 52 polegającej na obowiązku przekazania całego gospodarstwa i wszystkich nieruchomości rolnych będących zarówno własnością, jak i tylko w posiadaniu rolnika i jego małżonka. Powtórzyć należy, że wyjątkiem była możliwość wyłączenia spod przekazania Państwu jedynie własności działki gruntu, na której wzniesione były budynki lub ich część. Wszystko to, uzasadnia wnioski, że orzeczenie ponownie w decyzji z 20.09.1989 r., co której stwierdzono nieważność, o przekazaniu na własność Państwa powiązane z gospodarstwem (...) udziału we wspólności gruntowej (nazwanej w decyzji leśną) nie wpłynęło na zmianę stanu prawnego wynikającego w tym zakresie z wcześniejszej decyzji tj. z 24.11.1988 r., a jedynie uściślało wcześniejszą decyzję poprzez określenie wysokości tego udziału. Tym samym, w tym zakresie zakwestionowana decyzja nie spowodowała żadnego nowego uszczerbku w majątku małżonków P..

Zgoda A. P. (3) i R. P. była natomiast niezbędna do przejścia udziału w działce siedliskowej, co do której prawidłowo ustalono, że takiej zgody żadne z małżonków, ani we wniosku z 28.03.1988 r. i przed wydaniem decyzji z 24.11.1988 r., ani bezpośrednio przed wydaniem decyzji z 20.09.1989 r. małżonkowie nie wyrazili. W tym zakresie jednak powodowie odzyskali prawa do udziału 6/8 w działce (...) i nie dochodzą roszczeń.

Podsumowując, można się zatem zgodzić z oceną Sądu pierwszej instancji, że uchybienia z powodu których stwierdzono nieważność decyzji z 1989 r. w zakresie istotnym dla rozstrzygnięcia tej sprawy tj. dotyczącym przekazania Państwu w zamian za emeryturę udziału 1/3 we własności działek nr (...) o pow. 6,06 ha i udziału 1/76 we wspólności gruntowej o pow. 105,43 ha miały charakter formalny. Uzasadnioną jest ocena, że zasadniczą przyczyną wadliwości decyzji w zakresie dotyczącym spornych nieruchomości było niezyskanie formalnej, udokumentowanej należycie zgody obojga małżonków na zmianę wcześniejszej decyzji. Z kolei małżonkowie P., chcąc utrzymać prawo do świadczeń emerytalnych taką zgodę na zmianę decyzji z 1988 r. i objęcie nową decyzją także udziału R. P. we własności działek nr (...), musieli wyrazić. W zakresie dotyczącym udziału we wspólności gruntowej zmiana decyzji z wskazanych wyżej przyczyn nie zmieniła stanu prawnego i nie spowodowała uszczerbku w ich majątku. Można dodać, że okoliczności sprawy nie wskazują, aby małżonkowie A. i R. P. czuli się poszkodowani wydaniem wadliwej decyzji. Nie zaskarżyli jej, choć przynajmniej R. P. musiała znać jej treść, skoro w aktach Urzędu Gminy znajduje się pokwitowanie doręczenia jej decyzji. Do końca swego życia małżonkowie pobierali stopniowo waloryzowane świadczenia emerytalne, co zapewniło im środki utrzymania. Jak wynikało z wniosku złożonego w marcu 1988 r. małżonkowie mieszkali sami, oboje nie czuli się już na siłach prowadzić gospodarstwa, żadne z dzieci gospodarstwa nie chciało przejąć. Odrębną kwestią jest to, że nie wystarczyło być zstępnym rolnikiem, aby zostać jego następcą w rozumieniu ustawy i przejąć gospodarstwo; konieczne było jeszcze spełnienie przez zstępnego szczególnych przesłanek (art. 48 ustawy z 14 grudnia 1982 r.). Podkreślić też trzeba, że zakwestionowana decyzja z 1989 r. nie miała na celu przejścia przez Państwo spornych nieruchomości w zamian za „dodatek emerytalny”, jak podnoszą apelujący. Jej wydanie powiązane było z ujawnieniem przez organ administracyjny w czasie prowadzonego scalania gruntów, że decyzją z 1988 r. nie objęto wszystkich gruntów figurujących w ewidencji na małżonków P.. Miało zasadnicze znaczenie dla utrzymania ich prawa do emerytury w zamian za przekazane Państwu gospodarstwo. Chodziło zatem nie o przysporzenie małżonkom dodatkowych korzyści, ale o spełnienie podstawowego warunku uzyskania świadczeń z ubezpieczenia społecznego. W takim też kontekście oceny prawnej sprawy dokonywał Sąd Okręgowy. Przy uwzględnieniu powyższego nie znajduje żadnego odniesienia w realiach i ówczesnym stanie prawnym formułowany przez powodów w apelacji wniosek, że małżonkowie P. otrzymywaliby w dalszym ciągu emeryturę nawet bez przekazania spornych nieruchomości Państwu.

W konsekwencji brak było podstaw do uwzględnienia apelacji powodów i na podstawie art. 385 k.p.c. została ona oddalona.

O kosztach postępowania apelacyjnego orzeczono na mocy art. 98 § 1, art. 99 i art. 105 § 1 k.p.c. Powodowie przegrali postępowanie apelacyjne i dlatego winni zwrócić pozwanemu poniesione przez niego koszty tego postępowania,

na które składa się koszt wynagrodzenia pełnomocnika ustalony w oparciu o § 2 pkt 6 w zw. z § 10 ust. 1 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych (Dz.U.2015 poz. 1804). Sąd nie znalazł podstaw do odstąpienia od obciążania powodów kosztami postępowania apelacyjnego (art. 102 k.p.c.). Strona przegrywająca proces przed sądem pierwszej instancji, decydując się na wniesienie apelacji, musi liczyć się z możliwością jej oddalenia i związanym z tym obowiązkiem zwrotu przeciwnikowi kosztów poniesionych w postępowaniu apelacyjnym. Decyzję taką powinna podjąć z uwzględnieniem wyników postępowania przed sądem pierwszej instancji, które pozwoliły zweryfikować słuszność zajmowanego w pozwie stanowiska. W takiej sytuacji nie może być uznane za słuszne obarczenie strony pozwanej - wygrywającej proces, całością kosztów postępowania apelacyjnego tylko ze względu na sytuację majątkową powodów i charakter dochodzonego przez nich roszczenia (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 15 czerwca 2011 r., V CZ 24/11).

(...)